

Suradnja akademika Žarka Dadića s Institutom za filozofiju i u njegovu časopisu Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine

---

Boršić, Luka; Skuhala Karasman, Ivana

Source / Izvornik: **Historijski zbornik, 2016, 69, 491 - 502**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:635915>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

LUKA BORŠIĆ

Institut za filozofiju, Zagreb

IVANA SKUHALA KARASMAN

Institut za filozofiju, Zagreb

Izlaganje na znanstvenom skupu

UDK 930-052Dadić Ž.

Suradnja akademika Žarka Dadića s Institutom za filozofiju i u njegovu časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*

*Žarko Dadić surađivao je s Institutom za filozofiju, prije svega objavljujući svoje tekstove u institutskim časopisima *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i *Studia historiae philosophiae Croaticae*. U razdoblju od 1976. do 2003. godine Dadić je objavio sveukupno jedanaest članaka u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. U razdoblju od 1987. do 2013. u *Prilozima* je objavljeno i osam prikaza njegovih knjiga. Dadić je tri svoja teksta na engleskome jeziku objavio i u institutskom časopisu *Studia historiae philosophiae Croaticae* koji je izlazio od 1990. do 1999. godine. Također je svojim izlaganjima sudjelovao na znanstvenim skupovima koje je organizirao Institut za filozofiju. Tako je 1979. sudjelovao na međunarodnom skupu „*Filozofska misao Frane Petrića*“, a 1985. godine održao je izlaganje na znanstvenom skupu „*Vladimir Filipović život i djelo*“.*

Ključne riječi: Žarko Dadić, Institut za filozofiju, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, *Studia historiae philosophiae Croaticae*

Uvod

Žarko Dadić surađivao je s Institutom za filozofiju, prije svega objavljujući tekstove u institutskim časopisima *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i *Studia historiae philosophiae Croaticae*. Također je svojim izlaganjima sudjelovao na znanstvenim skupovima koje je organizirao Institut za filozofiju. Godine 1979. sudjelovao je na međunarodnom skupu *Filozofska misao Frane Petrića*, dočim je 1985. godine održao izlaganje na znanstvenom skupu *Vladimir Filipović život i djelo*.

S obzirom na to da je Dadićeva najproduktivnija suradnja bila upravo s *Prilozima*, ovdje ćemo se usredotočiti na analizu njegovih radova objavljenih u tom časopisu.

U razdoblju od 1976. do 2003. godine Dadić je objavio ukupno jedanaest članaka u časopisu *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. Prvi članak „Prirodnofilozofski rukopisi u franjevačkim samostanima u Zadru, Varaždinu, Košljunu i Kamporu“¹ objavljen je u drugom dvobroju ovog časopisa koji je počeo izlaziti 1975. godine i koji će kao polugodišnjak, kako je to formulirao glavni i odgovorni urednik Vladimir Filipović, „[...] u svojim budućim brojevima donositi uz nove originalne prikaze neistraženih misli naših filozofskih predaka, kojih se rad proteže kroz više od pola milenija, i po koju već štampanu raspravu [...]“.²

Glavni i odgovorni urednik u vrijeme kada je Žarko Dadić objavio svoj prvi članak u *Prilozima* bio je tadašnji ravnatelj Instituta za filozofiju Vladimir Filipović, a članovi Redakcijskog savjeta bili su Marija Brida, Vladimir Filipović, Kruno Krstić, Ljerka Šifler-Premec i Franjo Zenko.

Posljednji članak u *Prilozima*, „Prirodnofilozofska gledišta Josipa Zanchija“,³ Dadić je objavio 2003. godine, kada je glavna i odgovorna urednica časopisa bila Ljerka Schiffler.

Važno je napomenuti da je u *Prilozima* objavljeno i osam prikaza Dadićevih knjiga, prvi 1987., a posljednji 2013. godine.

Osim u *Prilozima* Dadić je svoje tekstove objavio i u institutskome časopisu *Studia historiae philosophiae Croaticae*, koji je izlazio od 1990. do 1999. godine, a čiji su urednici bili Damir Barbarić, koji je uredio prvi broj, i Mihaela Girardi-Karšulin, koja je uredila naredna tri broja. U broju 2 iz 1993. godine, posvećenom filozofskoj misli Frane Petrića, objavio je članak „Frane Petrić On the Concept of Continuity and Infinity“.⁴ U istom broju Stipe Kutleša napisao je prikaz Dadićeve knjige *Egzaktne znanosti hrvatskog srednjovjekovlja*.⁵ U broju 3 objavljenom 1996. godine, koji je pak bio posvećen prvom hrvatskom filozofu Hermanu Dalmatinu, Dadić je objavio članak naslovljen „The Views of Hermann of Dalmatia in Natural Philosophy“.⁶ Svoj doprinos

1 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofski rukopisi u franjevačkim samostanima u Zadru, Varaždinu, Košljunu i Kamporu“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1–2(3–4) (1976), 177–188.

2 Vladimir Filipović, „Predgovor: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine. Zadaća ovoga polugodišnjaka“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), 7–9, na 9.

3 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofska gledišta Joispa Zanchija“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 29/1–2(57–58) (2003), 75–92.

4 Žarko Dadić, „Frane Petrić On the Concept of Continuity and Infinity“, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), 169–174. Članak je na hrvatskom jeziku prethodno bio objavljen u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*: „Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5/1–2(9–10) (1979), 161–167.

5 Stipe Kutleša, „The Exact Sciences of the Croatian Middle Ages, Zagreb, 1991 (Stipe Kutleša)“, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), 296–301.

6 Žarko Dadić, „The Views of Hermann of Dalmatia in Natural Philosophy“, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 3 (1996), 47–60. Članak je na hrvatskom jeziku prethodno bio objavljen u

ovom časopisu dao je i u posljednjem broju, objavljenom 1999. godine, člankom „The Natural-philosophical Views of Franjo Petrić“.⁷

Među knjigama koje su se priređivale na Institutu za filozofiju, Žarko Dadić sudjelovao je kao stručni redaktor prijevoda kapitalne Boškovićeve *Teorije prirodne filozofije*.⁸

O člancima objavljenim u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*

U svojem prvom članku „Prirodnofilozofski rukopisi u franjevačkim samostanima u Zadru, Varaždinu, Košljunu i Kaboru“, objavljenom 1976. godine, Dadić na jedanaest stranica obrađuje dotad sasvim novo i neistraženo područje, tj. knjige i spise koji se bave prirodnom filozofijom, a nalaze se u arhivima franjevačkih samostana. U Zadru se čuva nekoliko prirodnofilozofskih rukopisa iz 16. stoljeća. To su *De cosmographiae principis* nepoznatog autora, zatim rukopisi Oktavijana Spadera Jankovića među kojima je najznačajniji *Bibliotheca Scotistarum*. Također je sačuvan i Spaderov rukopis *Universae philosophiae substantia Scoticae* iz 1663. godine. Ta su djela zapravo predavanja koje je Spader sastavljao u razdoblju od 1666. do 1671. godine u Aristotelovu duhu. U franjevačkom samostanu u Kaboru na otoku Rabu nalaze se tri rukopisa nepoznata autora, nastala početkom 17. stoljeća. Radi se o rukopisima koji se bave komentarima Aristotelovih prirodnofilozofskih djela: rukopis br. 8 sadrži komentar prve knjige Aristotelove *Fizike*, rukopis br. 2 komentare ostalih sedam knjiga (sastavljen 1619.), dočim se rukopis br. 1 dijeli na dva dijela („De caelo et mundo“ i „De elementi set metheoris“) iz 1620. godine. Sačuvan je i rukopis *Philosophia* Rabljanina Ivana Krstitelja Ferrari de Latusa. U njemu autor prihvaća heliocentrični sustav, a u fizici je očiti utjecaj Isaaca Newtona. U samostanu na Košljunu sačuvan je rukopis *Cursus Philosophicus* Ivana s Krka iz 1792. godine koji je peripatetički intoniran i u kojem se autor suprotstavlja Newtonu. Drugi rukopis sačuvan u ovom samostanu jest *Universa philosophia* nastao u drugoj polovici 18. stoljeća. U njemu se nalaze elementi Boškovićeve i Newtonove prirodne filozofije, no autor odbacuje heliocentrični sustav. Treći rukopis, po sadržaju sličan prethodnome, jest *Philosophiae tractatus* iz 1803. godine. U varaždinskom franjevačkom samostanu pohranjena su pet rukopisa. Radi se predavanjima profesora na franjevačkim školama u Zagrebu i Varaždinu. Autori, Antun Šimunarić, Leonardo

---

Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine: „Prirodnofilozofski pogledi Hermana Dalmatina“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), 23–35.

7 Žarko Dadić, „The Natural-philosophical Views of Franjo Petrić“, *Studia historiae philosophiae Croatiae* 4 (1999), 97–106.

8 Radi se o knjizi: Josip Ruder Bošković, *Teorija prirodne filozofije*, priredio i pogovor napisao Vladimir Filipović, s latinskog preveo Jakov Stipišić, stručnu redakciju prijevoda izvršio Žarko Dadić, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1974.

Potočnjak, Rupert Hackl, Eugen Klimpacher i jedan nepoznati pisac, prihvaćaju peripatetičku prirodnu filozofiju i stajališta Tycha Brahea.

U *Prilozima* iz 1977. godine Žarko Dadić objavio je dva članka: „Elementi matematičke logike u Bertićevu djelu ‘Samouka pokus prvi’ iz god. 1874.“⁹ i „Prirodnofilozofski testovi u franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci“.¹⁰

U članku „Elementi matematičke logike u Bertićevu djelu ‘Samouka pokus prvi’ iz god. 1874.“ Žarko Dadić prvi spominje Vatroslava Bertića koji je za života objavio dva članka i jedno djelo *Samouka pokus prvi*. U spomenutu djelu, napisanom pod Leibnizovim utjecajem, pronalaze se elementi matematičke logike koji su slični onima kako ih je formulirao britanski matematičar i filozof George Boole. Budući da Bertić nije „[...] stvarao svjesno sustav matematičke logike“,¹¹ njegovi rezultati zaostaju za Booleovima, zaključuje Dadić.

Članak „Prirodnofilozofski tekstovi u franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci“ nastavak je Dadićevih nastojanja da da sustavni pregled prirodnoznanstvene građe u franjevačkim samostanima jer „[f]ondovi i strukture knjižnica franjevačkih samostana u nas od velike su važnosti za poznavanje naše znanstvene i filozofske situacije u ranijim stoljećima, pogotovo što su franjevci imali važnu ulogu u školstvu.“¹² U franjevačkoj knjižnici u Kraljevoj Sutjesci nalazi se inkunabula *Rationale divinarum officiorum* iz 1478. godine autora Guillaumea Duranda (izvorno napisano prije 1286. godine). Postoje u istoj knjižnici i više izdanja Aristotelove *Fizike*, komentari na Aristotelovu *Fizike* i *Meteorologiku* itd. U knjižnici su sačuvana i djela koja su u drugoj polovici 18. stoljeća bila propisana na Zagrebačkoj akademiji: *Compendiaria physicae institutio* i *Compendiaria matheseos institutio*, koje je napisao Pál Makó, zatim *Physica generalis*, *Sumarium elementorum physicae* i *Elementa physicae* Ivana Horvata, *Grammatica delle scienze filosofiche* Benjamina Matina te djelo Hermanna Osterriedera. Dadić primjećuje da su to „[...] sve djela čisto newtonističke orijentacije, a oslanjaju se i na heliocentrični sustav“.¹³ Treba spomenuti i više primjeraka djela *Institutiones arithmeticae* koje se koristilo u hrvatskim i mađarskim školama krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Sačuvana su i tri tezarija: *Theses universae philosophiae* Luke Bebrića iz 1754. godine, *Positiones ex universa philosophia* Henrika Neumanna iz 1782. godine i *Assertiones ex universa philosophia* iz 1819. godine u kojem je teze iz filozofije zadao Constantin Vilim, a iz matematike i fizike Augustin Balogh. Prvi tezarij napisan je u peripatetičkom duhu skotističke orijentacije, u drugom tezariju zamjetan je utjecaj Ru-

9 Žarko Dadić, „Elementi matematičke logike u Bertićevu djelu ‘Samouka pokus prvi’ iz god. 1847“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3/1–2(5–6) (1977), 159–166.

10 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofski tekstovi u franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3/1–2(5–6) (1977), 249–257.

11 Dadić, „Elementi matematičke logike u Bertićev–u djelu ‘Samouka pokus prvi’ iz god. 1847“, 159–166, na 165.

12 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofski tekstovi u franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3/1–2(5–6) (1977), 249–257, na 249.

13 Ibid., 249–257, na 250.

đera Boškovića, a treći je napisan u vrijeme kada su franjevci prihvatili heliocentrički sustav i njutnizam. U knjižnici se također nalaze dva rukopisa iz 18. stoljeća (*Opuscula Physicalia* i *Traditiones in universam Aristotelico-Scoticam philosophiam* Filipa Lastrića) u kojima su zastupljeni peripatetički stavovi. Sačuvani su i rukopisi Matije Mikića *De philosophia* iz početka 19. stoljeća i *Regnum minerale* iz 1845. godine u kojima je zastupljen heliocentrični sustav i njutnizam. Od važnijeg značenja su i rukopisi *Disputatio de luminis natura et proprietatibus* i *Philosophia Duns Scotti* Antuna Žderića.

U *Prilozima* iz 1979. godine objavljena su izlaganja održana na simpoziju u Cresu povodom 450. godišnjice rođenja Frane Petrića. Svojim tekstom „Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti“¹⁴ u ovom broju sudjelovao je i Žarko Dadić koji je na spomenutu simpoziju održao izlaganje naslovljeno „Petrić o problemu kontinuiteta“. O pojmu neprekinutosti i beskonačnosti Petrić piše u dva svoja djela: *Della nuova geometria libri XV* i *Nova de universis philosophia*. Dadić u tekstu analizira Petrićevu kritiku Aristotelovih stavova i pritom se ne zadržava na pukom iznošenju Petrićevih pozicija, već ih uspoređuje s onima Nikole Kuzanskoga i Giordana Bruna. Tako ustanovljava da Petrić preuzima nešto od Kuzanskoga (pojam beskonačno velikog i beskonačno malog), dočim se od Kuzanskoga razlikuje u tomu što Petrić vjeruje da postoji najmanji nedjeljivi dio prostora. Dadić nadalje uspoređuje Petrićeve stavove s onima nešto mlađeg Giordana Bruna i pronalazi da Bruno ima gotovo identične pojmove o nedjeljivim dijelovima i beskonačnosti, smatrajući da postoji najmanji dio prostora koji nema dijelova kao i njegova granica koja je isto tako nedjeljiva, ali koja nije dio ničega. U zadnjem dijelu članka Dadić nudi kratak pregled utjecaja ideja koje je zastupao (i) Frane Petrić na kasnije filozofe i fizičare. Naposljetku zaključuje: „Vidi se da su ideje koje je zastupao Franje Petrić imale veliku povijesnu važnost, osobito u pogledu početne izgradnje infinitezimalnog računa.“¹⁵

Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine iz 1980. godine, zahvaljujući Žarku Dadiću u članku „Prirodnofilozofski i prirodnoznanstveni tekstovi u franjevačkim samostanima u Osijeku i Iloku“,¹⁶ bogatiji su za još jedno istraživanje prirodnofilozofske građe u franjevačkim samostanima. Važnost ovog članka leži u činjenici što „[i]straživanje prirodnofilozofske i prirodnoznanstvene građe u franjevačkim samostanima nije važno samo za utvrđivanje uloge franjevaca i njihovih škola u razvoju kulture u Hrvata nego i za rješavanje nekih problema prirodnofilozofske prirodnoznanstvene prošlosti u Hrvata koji do sada nisu mogli biti riješeni na drugi način.“¹⁷ U franjevačkim samostanima u Osijeku i Iloku pohranjeno je više sveščića iz prirodne filozofije i prirodnih znanosti koji su nastali u prvoj polovici 19. stoljeća. Akademik Dadić pronašao je i ne-

14 Žarko Dadić, „Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5/1–2(9–10) (1979), 161–167.

15 Ibid., 161–167, na 166.

16 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofski i prirodnoznanstveni tekstovi u franjevačkim samostanima u Osijeku i Iloku“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 6/1–2(11–12) (1980), 179–188.

17 Ibid., 179–188, na 179.

koliko kodeksa iz 18. stoljeća. U samostanu u Iloku nalaze se tri kodeksa koja su nastala u prvoj polovici 18. stoljeća. Prvi kodeks, *Constitutiones dialecticae in universam philosophiam Aristotelico-Scoticam*, sadrži predavanja Serafina Sarajlića, drugi naslovljen *Tractatus ad mentem Joannis Duns Scoti in universam physicam* sadrži predavanja P. Antuna i treći, koji ne sadrži podatke o autoru, *Tractatus in universam Aristotelico-Scoticam Physicam*. Drugom kodeksu dodan je rukopis *Methaphysica* koji je u Đakovu pisao Serafin Sarajlić. U oba samostana sačuvano je nekoliko tezarija. U osječkom se nalaze teze koje je 1731. godine u Trnavi postavio Franjo Kunić. Ovaj tezarij, naslovljen *Assertiones ex Universa Philosophia*, napisan je u peripatetičkom duhu. Treba spomenuti i teze *Tentamen publicum e geometria pura et practica*, koje je u Pešti 1840. godine postavio Josip Wolfstein. U knjižnici samostana u Iloku sačuvan je i matematički tekst Terencijana Buberleea. Posebnu pažnju u ovom članku Dadić daje tezarijima iz prirodne filozofije u kojima je, kako zaključuje, još šezdesetih godina 18. stoljeća bio zastupan peripatetizam. Između 1770. i 1780. godine počinje se napuštati peripatetizam tako da se u knjižnicama franjevačkih samostana u Osijeku i Iloku nalazi Biwaldova fizika koja zastupa njutonizam i heliocentrični sustav. U samostanu u Iloku je 1783. godine teze zadao Bartol Čordašić, a one su pod naslovom *Tentamen* objavljene u Osijeku. Ovaj tezarij Dadić je podrobno analizirao u svom članku. U osječkom samostanu nalaze se skripte franjevačkog profesora Solana Kerkvarića koji je djelovao sredinom 19. stoljeća. On je napisao skripta iz zemljopisa, fizike i prirodopisa na latinskom jeziku, no 1849. godine počeo ih je prevoditi na hrvatski jezik što je značajno za razumijevanje uvođenja prirodnofilozofske terminologije na hrvatskom jeziku.

U *Prilozma* iz 1981. godine objavljen je Dadićev članak „Prirodnofilozofski tekstovi u konventualskom samostanu u Cresu“.¹⁸ Iz 16. stoljeća, u ovoj bogatoj knjižnici, sačuvano je više Aristotelovih djela (*Fizika*, *O nebu*), zatim komentari na Aristotelovo djelo *O dijelovima životinja* šesnaestostoljetnog komentatora Danielea Furlanija, komentari Tome Akvinskog na Aristotelovu fiziku, komentari na osam knjiga Aristotelove fizike, *Filosofia naturale* i *Instrumento della filosofia naturale* Alessandra Piccolominija. Iz prve polovice 17. stoljeća u knjižnici sačuvan je Mastriusov komentar na Aristotelova prirodnofilozofska djela, zatim Fromondijevi komentari na *Meteorologiku* i knjiga *Magia naturalis* Giambattista della Porte, a iz druge polovice 17. stoljeća sačuvana je knjiga *Institutionis chimicae* Johanna Joachima Bechera. U knjižnici su pohranjena i djela njutonističke orijentacije iz 18. stoljeća: *Compendiaria physicae institutio* Pála Makoa, udžbenici *Physica generalis* i *Physica particularis* Ivana Krstitelja Horvata te djelo *Elementa matheseos* istog autora. Treba spomenuti i Martinovo djelo *Grammatica della scienze filosofiche* i Musschenbrochovo djelo *Elementa physicae* u kojem autor propagira njutonizam. Sačuvana su i skripta *Lectiones physicae* Josipa Bolmarčića koji je predavao fiziku u Koparskom biskupskom seminaru 1801. godine. Bolmarčić je također autor djela *Physico-moralis Cosmographiae Theoria* koje je objavljeno u Veneciji

18 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofski tekstovi u konventualskom samostanu u Cresu“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 7/1–2(13–14) (1981), 107–113.

1793. godine, čiji je jedan jedini primjerak sačuvan upravo u knjižnici ovog samostana. Zahvaljujući ovom članku dopunjeno je znanje o nastavi prirodne filozofije i fizike na našim prostorima.

U rubrici „Građa“ *Priloga* iz 1982. godine objavljen je Dadićev tekst „Prilog poznavanju prirodno-filozofskih stavova u srednjoj Dalmaciji u 18. stoljeću“.¹⁹ U Splitu je 1700. godine utemeljeno nadbiskupsko sjemenište u kojem je od samih početaka djelovao i filozofski tečaj, a koji je bio jedno od značajnijih duhovnih središta Srednje Dalmacije. Jedini poznati tezarij iz prve polovice 18. stoljeća koji se nalazi u splitskom nadbiskupskom sjemeništu potječe iz 1710. godine, dok rukopisni tekst rasprave o vakuumu koji je vodio Julije Bajamonti potječe iz 1760. godine. Tom raspravom pokazano je da su u Splitu bile poznate spoznaje tadašnje prirodne filozofije i fizike. Iste je godine Bajamonti vodio raspravu o vakuumu sa svećenikom Šimunom Ostojom iz koje je jasno da su u Splitu bile utjecajne Descartesova i Newtonova prirodna filozofija. Njutnizam je posljednjih godina 18. stoljeća bio prisutan u školama na sjeveru Hrvatske, a u kulturni krug Splita u potpunosti je prodro u posljednja dva desetljeća 18. stoljeća. Treba spomenuti i dva teksta koja su bila bitna za razvoj prirodne filozofije: *Physica generalis* i *Physica particularis, de mundo*. Značajna su i skripta *Physicae generalis libri IV* te *Matheseos compendium* Andrije Dorotića koji je predavao filozofiju na franjevačkom studiju u Orvietu i u franjevačkom zavodu *Ara Coeli* u Rimu. Ovim tekstom Žarka Dadića rasvijetljena je do tada slabo poznata i istražena tematika.

U *Prilozima* iz 1985. godine objavljeni su tekstovi sa simpozija *Život i djelo Vladimira Filipovića*, a i Žarko Dadić dao je svojim člankom, „Nastojanja Vladimira Filipovića na zbližavanju filozofije i prirodnih znanosti“,²⁰ doprinos ocjeni Filipovićeve znanstvenog rada. U svom je predavanju Dadić analizirao predavanje „Prirodne znanosti i filozofija“ koje je Filipović održao 1975. godine na simpoziju *Prirodne znanosti i njihovo značenje u suvremenom društvu*. U svom je predavanju Filipović istaknuo apsurd odvajanja filozofije od prirodnih znanosti i naglasio kako se ne mogu zanemariti dodirne točke između njih. Tako se „[...] prirodne znanosti i filozofija ne mogu razvijati u izoliranosti. To znači, niti prirodne znanosti bez filozofije, a niti filozofija bez prirodnih znanosti.“²¹ On je sam ostvario snažnu vezu s istraživačima prirodnih znanosti. S jedne strana ta se sveza očitovala u zalaganju za povezivanje istraživanja povijesti filozofije i povijesti znanosti, a s druge na filozofiju znanosti. Na Institutu za filozofiju, kojemu je Filipović bio ravnatelj, osobito se proučavao rad Ruđera Boškovića što je rezultiralo objavljivanjem prijevoda njegova najvažnijeg djela *Theoria philosophiae naturalis* 1974. godine. Također su se u *Prilozima*, kojima je Filipović tada bio glavni urednik, objavljivali članci iz povijesti znanosti koji su imali filozofsku podlogu. Filipović je surađivao s Odsje-

19 Žarko Dadić, „Prilog poznavanju prirodno-filozofskih stavova u Srednjoj Dalmaciji u 18. stoljeću“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 8/1–2(15–16) (1982), 167–178.

20 Žarko Dadić, „Nastojanja Vladimira Filipovića na zbližavanju filozofije i prirodnih znanosti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 11/1–2(21–22) (1985), 201–205.

21 Ibid., 201–205, na 203.

kom za povijest prirodnih i matematičkih znanosti te Zavodom za filozofiju znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, zatim sa Zavodom za povijest i filozofiju znanosti Prirodno-slovnno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i postdiplomskim studijem *Filozofija znanosti* Sveučilišta u Zagrebu koji se održavao u Centru za postdiplomske studije u Dubrovniku gdje je i sam sudjelovao u nastavi. Bio je i voditelj projekta *Razvoj marksizma i njegovi aktualni teorijski putovi* u koji je uz povijest filozofije i filozofiju bila inkorporirana i povijest znanosti.

O prvom poznatom hrvatskom filozofu, Hermanu Dalmatinu, Dadić je pisao u članku „Prirodnofilozofski pogledi Hermana Dalmatina“²² koji je objavljen u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* iz 1994. godine. U ovom je tekstu autor iznio komentare stavova Hermana Dalmatina koji se nalaze u njegovu jedinom originalnom djelu *De essentiis* objavljenom u Béziersu 1143. godine. To je djelo spoj različitih utjecaja: platonizma, aristotelizma, neoplatonizma i arapskih utjecaja s kojima se Herman susreo prevodeći s arapskog jezika. On je svoju prirodnu filozofiju utemeljio na Aristotelovoj prirodnoj filozofiji s kojom se susreo prevodeći Abu Mašarova djela na latinski jezik. No, kako je bio obrazovan u platonističkoj tradiciji, u njegovu djelu prisutne su i platonističke koncepcije (npr. pojam vjenčavanja ili spajanja sjemena). U svom djelu Herman je nastojao pomiriti određene platonovske pojmove s aristotelovskim. Tako je u Abu Mašarovu spisu *Introductorium in astronomiam* pronašao ideju povezivanja astrologije i aristotelizma što je vidljivo i u njegovu djelu *De essentiis*. Za Hermana je „[...] kao i za Abu Mašara, astrologija valjana znanost koja ima svoje korijenje u načelima prirodne filozofije, a osim toga se dokazuje pokusom odnosno motrenjem i iskustvom. Ona je tako najviša znanost koja se odnosi na prirodu.“²³ Ovim članom Dadić je znatno pridonio razumijevanju Hermanova djela *De essentiis*. Opširnu studiju o ovom srednjovjekovnom filozofu i prevoditelju dao je u knjizi *Herman Dalmatin/Herman of Dalmatia* koja je objavljena 1995. godine.²⁴

Članak „Prirodnofilozofska gledišta Kazimira Bedekovića“ Dadić je objavio u *Prilozima* 2001. godine.²⁵ U njemu se usredotočio na Bedekovićev tekst *Exercitatio philosophica in primam Newtoni regulam...* koji je objavljen u Zagrebu 1758. godine. Tekst sadrži izvorno sastavljene Bedekovićeve teze koje je ovaj zadao studentu Adamu Mikuliću i koje se usredotočuju na prvi Newtonov zakon koji tvrdi da se ne smije priznati više uzroka prirodnih stvari nego što je potrebno za njihovo objašnjenje. Dadić drži da Bedeković nije crpio svoje znanje iz Newtonova izvornog teksta, već iz knjige *Institutiones physicae...* slovačkog fizičara i isusovca Andreja Jaslinskoga, objavljenoj u Trnavi 1756. godine, talijanskog prijevoda *Grammatica delle scienze filosofiche...* Engle-

22 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofski pogledi Hermana Dalmatina“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), 23–35.

23 Ibid., 23–35, na 32–33.

24 Žarko Dadić, *Herman Dalmatin/Herman of Dalmatia*, Školska knjiga, Zagreb 1995.

25 Žarko Dadić, „Prirodnofilozofska gledišta Kazimira Bedekovića“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 27/1–2(53–54) (2001), 127–146.

za Benjamina Martina, a da je rabio i *Essai de Physique* Pietera van Musschenbroeka. Bedekovićev tekst i tezarij napisani su nakon što je carica Marija Terezija 1752. godine donijela uredbu po kojoj se u školama u Monarhiji trebalo predavati u skladu s modernim znanstvenim i filozofskim pogledima. Također su se u nastavu morali uvesti i eksperimenti, a 1757. godine ukinuta je zabrana učenja o gibanju Zemlje. Ova dva događaja značajno su utjecala na Bedekovićeve stavove, pa tako i na napisani tekst i zadane teze. Bedeković tu diskutira o stavovima Newtonovih pristaša i protivnika pri čemu Bedeković ostaje pristaša njutnzima, tj. diskutira pojedine probleme unutar njutnzima, ne suprotstavljajući Newtonovu prirodnu filozofiju nekoj drugoj. Kako je Bakerovu knjigu *Reflections upon learning*, koja je prethodno bila prevedena na talijanski, Bedeković preveo s talijanskog na latinski jezik, u svom je tekstu koristio skeptičku poziciju o nesigurnosti znanja, karakterističnu za Bakerovu poziciju. Prirodnofilozofski stavovi Kazimira Bedekovića uglavnom su u skladu s Descartesovom prirodnom filozofijom i atomizmom.

Zadnji članak u *Prilozima*, „Prirodnofilozofska gledišta Josipa Zanchija“, Dadić je objavio 2003. godine. U njemu se bavio filozofskom mišlju Riječanina Josipa Zanchija koji je 1747. godine s francuskog na latinski jezik preveo raspravu isusovca Nöela Regnaulta, koja je pod naslovom *Epistola a physico quodam gallice scripta nunc latino sermone reddita, qua praecipue Newtonianae philosophiae a Volterrano vulgatae capita in examen vocantur* iste godine bila objavljena u Beču. Regnault je u svojoj raspravi zastupao Descartesovu prirodnu filozofiju čiji je utjecaj vidljiv i u Zanchijevim udžbenicima, iako nije prihvatio njegov pojam vrtloga. Odbacio je i Newtonov pojam privlačnosti, a njegovu teoriju gibanja prema dolje koja se koristi pojmom etera nisu prihvatili njegovi suvremenici. Zanchi je bio pristaša metodološkog pristupa prirodnoj filozofiji koji je uveo isusovac Giovanni Battista Tolomei, a što je vidljivo i u njegovom udžbeniku *Philosophia mentis et sensuum* iz 1750. godine „[...] koji je važna spona u transformaciji stavova u isusovačkim udžbenicima u Beču.“²⁶

Prikazi knjiga Žarka Dadića objavljeni u *Prilozima* za istraživanje hrvatske filozofske baštine

U *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* objavljeno je osam prikaza knjiga Žarka Dadića. Prvi prikaz, Dadićeve monografije o Ruđeru Josipu Boškoviću,²⁷ napisao je 1987. godine Franjo Zenko koji je zaključio kako „[p]o skupljenim i reproduciranim dokumentima na jednom mjestu ta će knjiga postati i koristan priručnik za sve koji se bave ili će se baviti istraživanjem Boškovićeva djela i života.“²⁸ Zenko je

²⁶ Ibid., 75–92, na 90.

²⁷ Franjo Zenko, „Monografija Žarka Dadića o Ruđeru Josipu Boškoviću: Bošković, ‘Školska knjiga’, Zagreb, 1987“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 13/1–2(25–26) (1987), 217–222.

²⁸ Ibid., 217–222, na 222.

napisao i prikaz za knjigu *Egzaktne znanosti hrvatskog srednjovjekovlja* koji je objavljen u *Prilozima* iz 1991. godine,²⁹ a 1994. objavljen je prikaz knjige *Hrvati i egzaktne znanosti u osvitu novovjekovlja* koji je napisala Erna Banić-Pajnić.³⁰ U *Prilozima* iz 1996. Snježana Paušek-Baždar prikazala je Dadićevu knjigu o Hermanu Dalmatinu.³¹ Uslijedila su još četiri prikaza njegovih knjiga: Dario Škarica napisao je prikaz o trećoj Dadićevoj monografiji, onoj o Franji Petriću,³² Mijo Korade napisao je prikaz o knjizi *Egzaktne znanosti u Hrvata u doba prosvjetiteljstva* koji je objavljen u *Prilozima* iz 2005. godine.³³ Zadnja dva prikaza, iz 2009. i 2013. godine napisala je Marijana Borić. U prvom prikazu bavila se Dadićevom knjigom *Egzaktne znanosti u Hrvata u poslijeprosvjetiteljskom razdoblju*,³⁴ a u drugom knjigom *Egzaktne znanosti u Hrvatskoj u ozračju politike i ideologije (1900–1960)*.³⁵

Zaključak

Kao što je u tekstu pokazano Žarko Dadić imao je dugogodišnju i bogatu suradnju s Institutom za filozofiju u Zagrebu koja se prije svega očitovala u člancima koje je objavljivao u institutskim časopisima *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i *Studia historiae philosophiae Croaticae*.

Žarko Dadić neumoran je istraživač hrvatske povijesti znanosti i filozofije što je pokazao i u svojim člancima objavljenim u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i u časopisu *Studia historiae philosophiae Croaticae*. U njima se bavio dotad slabo poznatim i istraženim temama te tako ujedno otvorio i naznačio teme koje je potrebno dodatno i sustavnije istražiti. Posebno su značajni i korisni njegovi radovi o građi sačuvanoj u samostanskim knjižnicama u Hrvatskoj jer upravo zahvaljujući tim podacima omogućena je ispravna valorizacija obrazovnog sustava na našem području.

29 Franjo Zenko, „Žarko Dadić, *Egzaktne znanosti hrvatskog srednjovjekovlja*, Globus, Zagreb, 1991, 198“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 17/1–2(33–34) (1991), 191–192.

30 Erna Banić-Pajnić, „Žarko Dadić, *Hrvati i egzaktne znanosti u osvit novovjekovlja*, Školska knjiga, Zagreb, 1994“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), 490–493.

31 Snježana Paušek-Baždar, „Žarko Dadić, *Herman Dalmatin*, Školska knjiga, Zagreb, 1996. 211 str.“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 22/1–2(43–44) (1996), 373–377.

32 Dario Škarica, „Žarko Dadić, Franjo Petriš i njegova prirodnofilozofska i prirodnoznanstvena misao/ Franciscus Patricius and His Natural Philosophical and Natural Scientific Thought, Školska knjiga, Zagreb, 2000“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 26/1–2(51–52) (2000), 285–287.

33 Mijo Korade, „Žarko Dadić, *Egzaktne znanosti u Hrvata u doba Prosvjetiteljstva*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004, 535 str.“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31/1–2(61–62) (2005), 359–360.

34 Marijana Borić, „Žarko Dadić, *Egzaktne znanosti u Hrvata u poslijeprosvjetiteljskom razdoblju (1789.–1835.)*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007, 326 str.“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 35/1–2(69–70) (2009), 356–360.

35 Marijana Borić, „Znanost i filozofija u Hrvatskoj (1900–1960) u monografiji Žarka Dadića“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 39/1(77) (2013), 398–408.

Svakako treba spomenuti važnost članka o prvom poznatom hrvatskom filozofu Hermanu Dalmatinu kojim je Dadić utro put daljnjim istraživanjima ovog mislioca i njegovog djela u Hrvatskoj.

Bibliografija radova Žarka Dadića objavljenih u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i u *Studia historiae philosophiae Croaticae*

- „Prirodnofilozofski rukopisi u franjevačkim samostanima u Zadru, Varaždinu, Košljunu i Kamporu“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1–2(3–4) (1976), 177–188.
- „Elementi matematičke logike u Bertičevu djelu ‘Samouka pokus prvi’ iz god. 1847.“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3/1–2(5–6) (1977), 159–166.
- „Prirodnofilozofski tekstovi u franjevačkom samostanu u Kraljevoj Sutjesci“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3/1–2(5–6) (1977), 249–257.
- „Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5/1–2(9–10) (1979), 161–167.
- „Prirodnofilozofski i prirodnostven tekstovi u franjevačkim samostanima u Osijeku i Iloku“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 6/1–2(11–12) (1980), 179–188.
- „Prirodnofilozofski tekstovi u konvntualskom samostanu u Cresu“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 7/1–2(13–14) (1981), 107–113.
- „Prilog poznavanju prirodnofilozofskih stavova u Srednjoj Dalmaciji u 18. stoljeću“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 8/1–2(15–16) (1982), 167–178.
- „Nastojanja Vladimira Filipovića na zbližavanju filozofije i prirodnih znanosti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 11/1–2(21–22) (1985), 201–205.
- „Frane Petrić On the Concept of Continuity and Infinity“, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 2 (1993), 169–174. Članak je na hrvatskom jeziku prethodno bio objavljen u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*: „Frane Petrić o pojmu neprekinutosti i beskonačnosti“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 5/1–2(9–10) (1979), 161–167.
- „Prirodnofilozofski pogledi Hermana Dalmatina“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), 23–35.
- „The Views of Hermann of Dalmatia in Natural Philosophy“, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 3 (1996), 47–60. Članak je na hrvatskom jeziku prethodno bio objavljen u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine*: „Prirodnofilozofski pogledi Hermana Dalmatina“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2(39–40) (1994), 23–35.
- „The Natural-philosophical Views of Franjo Petrić“, *Studia historiae philosophiae Croaticae* 4 (1999), 97–106.
- „Prirodnofilozofska gledišta Kazimira Bedekovića“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 27/1–2(53–54) (2001), 127–146.
- „Prirodnofilozofska gledišta Joispa Zanchija“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 29/1–2(57–58) (2003), 75–92.

SUMMARY

**Collaboration of Academician Žarko Dadić with the Institute of Philosophy
and with the journal *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine***

Žarko Dadić collaborated with the Institute of Philosophy in Zagreb primarily by having his articles published in the Institute's journals *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (*Contributions to the Research of Croatian Philosophical Heritage*) and *Studia historiae philosophiae Coaticae*. In the period between 1976 and 2003 Dadić had altogether eleven articles published in the journal *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. In the period between 1987 and 2013 in the same journal, 8 reviews of his books were published. Dadić also published three articles written in English in the Institute's journal *Studia historiae philosophiae Croatiae* which appeared between 1990 and 1999. Dadić has participated in symposia organized by the Institute of Philosophy. Thus in 1979 he took part in the international symposium Philosophy of Frane Petrić, and in 1985 he presented a paper at the symposium The Life and Work of Vladimir Filipović.

Keywords: Žarko Dadić, Institute of Philosophy, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, *Studia historiae philosophiae Croatiae*